Алесь Аркуш

ПРОСТА Ў СЯРЭДЗІНУ

Вершы

Вільня 2001

KAMUNIKAT.org

1. Проста ў сярэдзіну

* * *

сказаў
а твой голас яшчэ доўга
гайдаецца на радыёхвалях

калі ты не дачуў
уключы свой радыёпрыймач
заўтра апоўдні

* * *

у новым стагодзьдзі
плянуеш пачаць новае жыцьцё
ды раптам высьвятляецца
пражытых гадоў
немагчыма пазбыцца

нібы дакучлівая мэлёдыя
яны перахоўваюцца ў таемных глыбінях
тваіх засьмечаных глуздоў
і ты мусіш зьмірыцца
з прыкрай недарэчнасьцю
што глузды – не дыван
які можна вытрасьці
і не лямпачка
якую лёгка замяніць

таму сьвяці
сваім звыклым напалам
пакуль не перагарэў
або не адключылі электрычнасьць

НАСЬЛЕДВАНЬНЕ

чаго толькі не абяцаў мне
маляўнічы месяцовы вечар

спакою не абяцаў
шчасьця не абацяў
посьпеху не абацяаў

бо не ад яго тое залежыць

* * *

калі прыйшла зіма
і выпаў сьнег
я ўбачыў вакол сваёй хаты
процьму сьлядоў

дзіва
а я думаў
што мой хутар
бязьлюдная выспа

* * *

Леаніду Галубовічу

даўно ўжо ніхто не вызначае
працавітасьць па мазалях на руках
а ты ўсё яшчэ стыдуешся
сваіх мяккіх далоняў

даўно ўжо зерне кінутае ў ворыва
толькі ня нам зьбіраць ураджай
даўно ўжо ўсё было і тое
што было - будзе
толькі ня гэты дзень
толькі ня гэты

* * *

тры дні дый тры начы
пісаў верш
а на раніцу чацьвертага
нарадзіўся першы радок:

- Вы кажаце: надта пяю я нявесела…

* * *

працяжнікі між думкамі
бязважкія неўтаймаваныя
яны бестурботна мігцяць
у стракатым карагодзе

Трохрадкоўі

* * *

Сплю ля мора
як выкінутая хвалямі
ахвяра караблекрушэньня

* * *

Ля Сафійскага сабору
над купалам
разглядаю зорку

* * *

Міма сьпяшаецца цягнік --
па рэйках
па раскладзе

* * *

Сябры вяртаюцца
як поры году
як успаміны

***

Кажан да скуры
працёр свае крылы
націраючы поўню

***

Трохгадовы сын
пабег насустрач бацькам
як шар у кегель-бары

***

У Вільні
ля Вострай Брамы
ляжыць мая манэтка

***

Для глуханямой поўні
пальцам па шыбіне
выводжу словы

***

Мой кактус круглыя суткі
глядзіць у вакно --
чакае мяне

* * *

Вікінгі
мінаюць Полацак
заўжды ўночы

KAMUNIKAT.org

* * *

Ня маючы голасу
лаўлю губамі
ноты разьвітаньня

* * *

Вось і верасень
сіні сушыць
свае вёслы

* * *

Ці згадзіліся б чараты
каб паміж імі
вырас дуб?

* * *

усе стамляюцца
але адпачыць
ня ўсім выпадае

* * *

Завершанасьць
ня любіць
кропак

* * *

Сярод чаратоў
схавалася маленькае
гнязьдзечка
з адным яечкам
з іголкаю зачараванай у
сярэдзіне

так так
з той самай славутай іголкай
у якой жыццё цмока
захоўваецца

Ды што тут паробіш:

і балота шкада асушваць
і гняздо дратаваць
і яечка біць

ПРОСТА Ў СЯРЭДЗІНУ

Генадзю Айгі

ён адразу адчуў
што я не дзіця расейскіх прастораў
што пачуваю сябе ў гэтым
хаатычным (на маё ўяўленьне)
і няўтульным горадзе на Волзе
ніякавата й журботна

гэтак мы пазнаёміліся

згадваю голас паставу вочы
ч а р а ў н і к
які жыве ў Расеі
бесьсмяротны Дэрсу Ўзала
(каб жыць у Расеі трэба
добрым быць паляўнічым і сьледапытам)
на іртах ісьці паміж
лукойлаў газпрамаў ды менатэпаў
адчуваць пах драпежніка
і пасьпяхова абмінуць усе пасткі і самастрэлы

закон - не хвалюйся і не бяры да галавы – тайга

просты голас проста ў сярэдзіну
у цэнтар у глыбіню як каменчык у студню
і кругі і ціхі водгук
гэтак проста як сьцізорыкам
выразаць сьвістульку каб без
дай прычыны гукаць аблокі

калі ты чараўнік ты тут
побач з шэраю хмараю і гарэзьліваю
вясёлкаю што не зьвяртае
увагу на йтэру й юкас
і яшчэ на безьліч умоўнасьцяў
вось і подых мой зусім рэальны
і сьлед птушкі ў небе
і пацалунак кветкі
(адбіткі губ засталіся на маёй шчацэ)

і не e-mail-у а ветру даручаю вестку

прывітаньне! учора йшоў летні
дождж але калюгі выглядаюць на восеньскія

канец стагодзьдзя

СКОЛ
Таямніца за паверхняй.
Бачу неба, бачу дол.
Нахіляюся і сьмела
Я раблю вялікі скол.

Я ня буду слухаць шэпты.
Дождж цярусіць, лье ў падзол.
Не адмоўлюся ад мэты –
Расчытаці сьвежы скол.

Як пра вецер сьведчаць птушкі,
Пра гульню – фінальны гол.
Мне адкрые таямніцу
Грубы нечаканы скол.

НІЗКАЯ РЭНТАБЕЛЬНАСЬЦЬ
цэлую ноч дзьмуў вецер
але ня вырабіў нават кілявата

* * *

Увесь час нечага не хапае:

сьмеласьці
развагі
вытрымкі
клёку
гарту
настойлівасьці
моцы
абачлівасьці
кемлівасьці

а сёньня не хапіла такой драбязы –
дзесяці рублёў

* * *

можна абмінуць камень
можна абмінуць калюгу
можна абмінуць пост ДАІ
можна абмінуць здраду
можна абмінуць пастку
можна абмінуць сяброўства
абмінуць сябе
н е м а г ч ы м а

2. Птушыны рай

ПТУШЫНЫ РАЙ
Птушыны рай -- як пылок на крылах мятліка.
Птушыны рай -- кліп на песьні анёлаў.
Птушыны рай -- апошні прыстанак.

* * *

Хто бачыў могілкі птушыныя?
Мільёны дробненькіх грудкоў.
А можа ў хвалях мора сіняга
Хаваюць іх, як маракоў?

Дзень-ноч мільгаюць неўтаймоўныя,
Шляхоў пункціры неба ткуць.
Лятаць – вось самае галоўнае!
Няма калі спачыць-заснуць!

* * *

Над лесам птушкі праляцелі.
Яны пасьпець кудысь хацелі.
У кожнай ёсьць душа і цела.
І цела за душой ляцела.

* * *

Ляцець ад відна да відна.
Крылом дакрануцца крыла.

Прамкнуць праз магічнае шкло.
Крылом падтрымаці крыло.

Ніякіх хвальшывых дылем.
Заўсёды на пругкім крыле.

* * *

Слава тым, хто трымае гняздо,
Хто ўнікае зязюльчынай долі,
Хто з галінак складае свой дом,
Хто ня схібіць у справах ніколі.

Гэты мудры, стары запавет
З малаком мы ўсмакталі аднойчы.
І на гэтым стаяцьме наш сьвет.
І глядзець нам ня сорамна ў Вочы.

ЗАКНЁНАЯ ПРАСТОРА

Вітраж з восеньскай лістоты
прапускае сьвятло толькі патрэбнага колеру:
жоўтае й чырвонае
чырвонае й жоўтае
але йдзе час
і чым менш застаецца ў восені дзён
тым больш цьмянеюць шклінкі-лісьце

тым больш яны пакрываюцца пылам-шэраньню
тым хутчэй памірае знаёмы малюнак
і калі, здаецца, наўкол вось-вось павінна
ўсталявацца цемра
праз голую раму на голую зямлю
абрыньваецца сьляпучае сьвятло
і ты зноў пачынаеш марыць
пра жоўта-чырвоны вітраж
пра сваю замкнёную прастору

* * *

За хмызамі, за лясамі,
Між балотаў і лугоў
Рай птушыны захаваны
Ад хвароб і ганчакоў.

Там ня думаюць пра крыўды,
Там ня клянчуць медзякі,
Там не падразаюць крылы
І ня мнуць слабым бакі.

Вы спытаеце, напэўна:
Як патрапіць ў гэты рай?
Вам жаўрук адкажа сьпевам.
Вам пакажа шлях ручай.

ДЗІЦЯЧЫ ВЕРШЫК

Чыж
аблюбаваў Парыж.
Шпак
марыць пра Ірак.
Журавель
паляцеў ў Брусэль.
Варона
сьцягнула карону
з ангельскага трону.
Бугай –
сэпаратыст,
ён аб’явіў непадлеглым
свой балацяны край.
Верабей,
каб падалей ад радыяцыі,
эміграваў у Бамбей.
Гіль –
у Ізраіль.
Сарока –
у Марока.
Дзяцел –
наадварот,
ён патрыёт,
любіць Нарач і Мядзел.
А гусь --
ведама, тутэйшая,
гаворыць уголас: Расея,
а ў думках гучыць -- Беларусь.

* * *

прачнуліся птушкі – а дзень ужо скончыўся
пець пачалі – сонца клікаць
сонца пабудзілі, ды самі стаміліся
сон змарыў – дзе сядзелі там і паснулі
а тая што ў палёце была
зоркай зазьзяла – вечарніцай

KAMUNIKAT.org

3. Чыгунныя масты па чарзе адпускаюць рукі ад берагоў

ВАВЭЛЬ

Каля абарончых муроў Вавэля бутафорскі дракон
пэрыядычна
дыхае полымем у бок Віслы,
але зусім ня страшна
нават маленькім дзецям,
якія са сьмехам абступілі страшыдлу,
як факіра на сьвяточным кірмашы.
Я зноў блукаю ля тваіх муроў – Вавэль,
здаецца, ведаю цябе зь сівой даўніны
столькі ж, колькі гэтыя *Пагоні* на тваіх
брамах і сьценах.
Скачуць вершнікі да роднага Полацку,
нясуць весткі з Вавэля --
не загады, бо ня любіць Полацак загадаў, –
толькі весткі пра інтрыгі, балі і фаварытаў,
альбо просьбы аб вайсковай дапамозе;
ня шмат тваіх слаўных сыноў, Полацак,
наведвалі гэтыя шыкоўныя залі,
ступалі на гэты ганаровы брук,
дзівіліся з гэтых шэдэўраў-габэленаў,
якімі шчодра завешаны сьцены палацу;
а хто і патрапляў сюды,
на вочы караля суседняе краіны,
ці заўсёды ён памятаў пра цябе,
вялікі Полацак?
Ці не асьляпляла яго багацьце
і пашанота двара манарха?
Ці не прачыналася тут, сярод бляску
і велічы, пачуцьцё зайздрасьці і сваёй

непаўнавартасьці?
І тады, забыўшыся на гонар,
сьпяшаліся зайздросьнікі засьведчыць
сваю аднасьць чужому каралю,
зракаліся сваіх звычаяў, традыцыяў, мовы,
забыйшыся на цябе, Полацак.
Быў у гэтых краёх, прынамсі, адзін палачанін
які выправіўся юнаком у далёкі Кракаў,
звалі яго Францішак;
толькі не блукаў ён па каралеўскіх залях,
не разглядваў біблійных сюжэтаў
на вялікіх – на усю сьцяну – габэленах,
не частаваўся смажанай алянінай са стала манарха
-- па веды выправіўся ў чужаніцу Францішак.
Я ступаў на тыя самыя сходы,
па якіх хадзіў дапытлівы палачанін,
гукаў у тыя самыя сутарэньні,
якія памятаюць голас юнака зь берагоў Дзьвіны,
дакранаўся да сьценаў храму навукі,
якія захоўваюць цеплыню ягоных далоняў,
пытаўся ў прафэсараў: як пабачыць земляка?
Ды ніхто ня ведаў – толькі паціскалі ў адказ
плячыма.
Усё адно я знайшоў яго.
На хвіліну Скарына адарваўся ад пільнага занятку
і, як сучасны кампутар, імкліва счытаў з майго твару
апошнія навіна з Бацькаўшчыны.
Ня буду доўга замінаць, дружа Францішак,
о! колькі наперадзе ў нас працы!
Да пабачэньня! Плёну дзеля велічы роднага Полацку!
А я сёньня адпачываю.
Вечарам зь сябрам выправімся
ў містычную рэстарацыю “Ружы і кроў”,
дзе замовім чырвонага віна,
якое, перш чым наліць у нашыя фужэры,
даюць пакаштаваць на смак.

Мы вып’ем за Полацак і за тваё здароўе, дружа Францішак!
Я буду па-беларуску
апавядаць сябру пра чароўнае месца,
дзе Палата сустракаецца зь Дзьвіною,
дзе Ян Баршчэўскі напаткаў свае фантастычныя прыгоды,
дзе Ластоўскі шукаў таямнічыя лабірынты…
Мой суразмоўца, які ніколі ня быў у Полацку,
будзе ветліва слухаць,
часам незаўважна пакідаючы цьмяную залю-сутарэньне
дзеля якіхсьці тэрміновых развагаў і думак.
Я гатовы апавядаць гэтым сьценам, манэкену мніха,
які стаіць за маёй сьпіной,
і нетаропкай афіцыянтцы…

Заўтра Вавэль будзе такім самым, якім памятаю яго з мінуўшчыны,
і пазаўтраму, і праз год, і праз стагодзьдзе,
і толькі Полацак будзе мяняцца:
адновіцца ўнівэрсытэт, вярнуўшыся ў муры былога Езуіцкага калегіюму,
адбудуецца сабор сьвятога Стэфана,
паўстануць помнікі героям, якія праславілі места,
народзіцца пантэон выбітных людзей Краіны,
а пад старажытнымі скляпеньнямі ўніверсытэту
зноў галава Дзядка, якая ўмее гаварыць на тузіне эўрапейскіх моваў, будзе даваць парады полацкім шкалярам.
Калі ты прыедзеш адпачыць да нас у Полацак,
я абавязкова звяджу цябе да гэтай разумнай галавы,
каб ты сам-насам запытаўся ў яе пра ўласнае патаемнае,
пасьля чаго я правяду цябе па полацкіх лёхах
да самых Бельчыцаў,

дзе мы зойдзем у рэстарацыю “У братоў базыльянаў”,
замовім чырвонага віна і вып’ем за цябе, Вавэль!

Кракаў-Полацак, травень 1999 г.

* * *

калі паглядзець долу –
як хутка мы едзім
калі паглядзець у неба –
як марудна мы едзім

паміж Варшавай і Кракавам, 1999 г.

* * *

іду па Парыжы
як турыст
іду па Парыжы
як чужы
іду па Парыжы
як эмігрант
іду па Парыжы
як дысыдэнт
іду па Парыжы
як летуценнік
іду па Парыжы
як змоўнік
іду па Парыжы
як барбар
іду па Парыжы

як заваёўнік
іду...

ПАРЫСКІЯ ВАРАБ'І

На каменным беразе Сены
кармлю з далоні тутэйшых вераб'ёў

папрашайкі падобныя да полацкіх
толькі яшчэ больш нахабныя

дзесяткі фотаапаратаў японскіх турыстаў
здымаюць нас як супэрзорак

парыскія нахабнікі
лезуць у самую далонь

У МУЗЭІ ПІКАСА

У залях музэя Пікаса
думка -- немастацтвазнаўчая --
не пакідала маю галаву --
для апантага гішпанца
у цэнтры Парыжу вызвалілі палац
а для Селяшчука ў Менску
не знайшлося невялічкай залі

ТВОЙ ПОЗІРК

Раставіўшы ногі як вежа Эйфеля
стаю над Парыжам і назіраю
за гульнёй вечаровых агнёў
Стомленыя аўто шукаюць
мейсца для паркоўкі
сэкс-шопы навязьліва запрашаюць
за распусныя парцьеры
чугунныя масты па чарзе адпускаюць
рукі ад берагоў і сплываюць
па Сене разам з бляшанкамі
ад кока-колы і апошнімі жоўтымі
кляновымі лістамі
Калі вы не пасьпелі перабрацца
на патрэбны бераг не хвалюйцеся -
па сьвятлу пераходзьце
пераяжджайце - па сьвятлу
што льецца з вакна на вуліцы Gravilliers

Ва ўтульнай кавярні
якую ведаеш з дзяцінства
схаваесься ад вулічнай ілюмінацыі
і праз шчыліну лёгкіх фіранак
будзеш назіраць за мной
як за мімам
які нерушна гадзінамі стаіць
на пляцы Palais Royal -
ці міргу ці варухнуся
гэткім чынам падаўшы знак

я стаю над Парыжам
і адчуваю твой позірк

* * *

Заўважаю пажадныя позіркі
гэтак некалі я зыркаў на нованькую у нашым
клясе
прыгожую бялявую цыбатую дзяўчыну
брознавыя мармуровыя гранітныя
бэтонныя шамотныя гіпсавыя вочы
праходжу -- не спыняюся --
толькі - добры дзень і дапабачэньня -
музэі галерэі выставы мемарыяльныя кватэры
Сёньня ізноў іду на ўзьбярэжжа Сены
карміць тутэйшых вараб'ёў --
нямоглы Парыж цярпліва чакае маіх вершаў

Парыж-Полацак, 1997 г.

4. Закуты ў цяжар цела

* * *

Вершы гэтак жа небясьпечныя
як опіум — чытаю ў чарговым загадзе —
і той хто піша
і той хто чытае
і той хто толькі захоўвае вершы —
дзяржаўны злачынца
Шукаюць вершы ў маім стале
маім кампутары маім нататніку
маёй галаве маіх начных трызьненьнях
а калі знаходзяць топчуць як кветкі маку

у самых глухіх куточках расьце мак
у самых тлумных месцах нашэптваю вершы

КАМЯНІ

Калі нахіляесься і пачынаеш разглядаць камяні
на беразе Палаты, якая выгініста
агінае полацкі верхні замак,
нечакана ўсьведамляеш –
большасьць з іх выкарыстоўваліся ў якасьці зброі.

ГЕАПАЛІТЫЧНЫЯ ЗЬМЕНЫ

Некалі купцы,
што праплывалі па Дзьвіне
шляхам з варагаў у грэкі,
плацілі мыту полацкаму князю.

Тыдзень пільнуем раку.

Ні купцоў, ні мыты.

ЛЕГАЛІЗАЦЫЯ

Спачатку паэт пайшоў у гарвыканкам,
каб папрасіць дазволу называцца паэтам;
затым пайшоў у аддзел унутраных спраў,
каб атрымаць пасьведчаньне паэта;
затым пайшоў у пашпартны стол,
каб зарэгістраваць сваё пасьведчаньне;
затым пайшоў у падатковую інспэкцыю,
каб напісаць заяву, што ня будзе
займацца камэрцыйнай дзейнасьцю;
затым пайшоў у гарана,
каб давесьці, што ягоныя вершы
ня будуць шкоднымі для вучняў школ;
затым пайшоў у гаргаз,
каб запэўніць, што ягоная творчасьць
не самаўзгараецца;
затым пайшоў у цэнтар занятасьці,
каб даведацца, ці ёсьць якое
вольнае працоўнае месца,
бо і паэтам трэба есьці;
затым пайшоў у жыльлёва-камунальную службу

пацікавіцца, ці можна атрымаць
які-кольвечы пакойчык пад жытло;
затым зноў прыйшоў у гарвыканкам,
каб папрасіць дазволу надрукаваць сваю кнігу;
затым пайшоў…

* * *

Ня думаць пра сон і паразы,
Свабоду карміць з далоні,
Раздаць безмаетным запасы
І выкінуць плэер “Sony”.

І слухаць, як гойсае вецер,
Што робіць падушны вопіс…
Сьмерць – непісьменная лэдзі –
Паставіць свой крыжык-росьпіс.

Закуты ў цяжар цела,
Шукаеш таемныя дзьверы…
Здаецца, патрэбная сьмеласьць,
А досыць адной веры.

На беразе вечнага часу,
Дзе робіцца друзам выгоды,
З апошняга хлеба запасу
Ты корміш птушку Свабоды.

ДРУКАРКА

Як кулямёт зараджана друкарка,
Мігцяць агеньчыкі – да бою пяць хвілін.
І скачуць літары па белым полі шпарака,
Штурхаючы ў кроў адрэналін.

СТАЎ, ДА ЯКОГА ВЯДЗЕ ЎТРАВЕЛАЯ СЬЦЕЖКА

як за павелічальным шклом акварыюма
праплывае міма вялікі карась
парцаляным вокам блізарука ўглядаецца наўкол —
кожным вокам бачыць рознае?
злева
справа
глядзіць цікаўным цялячым позіркам
Ягонае цела --
сьцяна залатой лускі
ягоныя рухі —
гайданьне вершаліны стромкага дрэва
Ён вяртаецца каб яшчэ раз падзівіцца
на надзею
якую ты закінуў у гэты балацяны стаў

* * *

Па палянцы па далінцы
скачуць конікі-наддзьвінцы
ускрай балоцца і вады ля
як жаўнеры маладыя

Скачуць конікі бяз стомы
абмінаюць гай знаёмы

дзьве дарогі стаў для быдла
плот стары сьлед матацыкла

Усё нясецца міма міма
краскі роднага кіліма
пчолы птушкі котка Кася
што ўслед ім пагналася

Залатыя сонца промні
як прадукт каменаломні

За палянкай за далінкай
шлях закрэсьлены галінкай

НА ПОШУКІ ЗЬМЕЯ НАРАТА

О, гэты сьмяльчак, Раул Бопп*,
які накінуў на шыю Зьмею Нарата
пятлю і засіліў гразу сэльвы Амазонкі.
Ён так марыў ажаніцца з дачкою каралевы
Лузіі,
што ўлез у скуру сваёй ахвяры
і зьмеям выправіўся на пошукі абраньніцы.
— Куды-ж ты, Зьмей Нарата? — пытаюцца
ў Раула Боппа жыхары сэльвы.
— Хачу я бачыць дачку каралевы Лузіі, —
адказваў усім сьмяльчак Раул.
Няпросты ён выбраў шлях — праз сэльву,
праз балоты, праз выпрабаваньні.
Уладзімер Славук** намаляваў-бы
шыкоўныя ілюстрацыі да гэтай гісторыі.

Зьмей у яго атрымаўся-б як сапраўдны —
блішчыць луска цела пад месячным сьвятлом,
блішчаць вочы Зьмея, выпраменьваючы
адвагу і непахіснасьць,
а з-пад кожнай купіны, з-за кожнага дрэва
сочаць за ім жыхары сэльвы — хіжыя,
кіпцюрыстыя, ікластыя;
толькі страшныя абрысы Зьмея Нарата
ратуюць Раула ад нападу кракадзілаў, ягуара і
піраней.
О, гэты сьмяльчак Раул Бопп!
Як моцна ён жадае дачку каралевы Лузіі!
Вядома, ён пройдзе праз усе выпрабаваньні,
бо за праважатага ў яго адвага і ўпартасьць,
ён выкрадзе сваю абраньніцу, яны возьмуць
шлюб
і будуць жыць, як і марыў Раул, у краі
Бязьмежных Земляў.
Там, напэўна, яны жывуць і зараз і там я іх
сустрэну
калі наведаю край, дзе горныя ланцугі
ўздымаюцца ў неба,
дзе цякуць празрыстыя рэчкі між мулунгу —
дрэў з
экзатычнымі кветкамі. Сам Раул будзе маім
гідам,
ён пазнаёміць мяне з сябрамі і раскажа
праўдзівую
гісторыю пра Зьмея Нарата і дачку каралевы
Лузіі,
затым наладзіць выправу ў амазонскую

сэльву,
будзе па-сяброўску пахлопваць па гузаватых
баках
кракадзілаў, перасьвіствацца з дзіўнымі
птушкамі,
частаваць ягуара са свайго паляўнічага нажа.

Ноччу, калі поўня падзеліць сэльву на дзве
роўныя часткі,
я прачнуся і старожка выбяруся з намёта,
падкіну дроў
у амаль згаслае вогнішча і ўпэўненым крокам
пайду ў цямрэчу
зь ліанаў, пальмаў і трысьнягу —
клікаць Зьмея Нарата.

** Раул Бопп — бразыльскі паэт пачатку XX стагодзьдзя.*
*** Уладзімер Славук — сучасны беларускі графік.*